

הקדמה

העיסוק בדברי תורה

זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (דברים ה'). הכתוב הזה רוצה לומר, כי התורה חפץ מונח כל הרוצה לזכות בה יזכה בה, ולכך לא אמר שם לבני ישראל רק לפני בני ישראל, כמו דבר המונח לפני כל הרוצה לזכות זוכה בה. ולא יאמר האדם כי התורה לא נתנה רק לגדולי החכמים שהם רחוקים מן הטעות, אבל התורה נתנה לכל, ולא יאמר גם כן אולי אשגה בתורה.

ודבר זה פירשו במדרש (שיר השירים רבה רפ"ב):

הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה רבי יונה אמר שני חברים העוסקים בהלכה זה אומר בית אב של הלכה וזה אינו אומר בית אב של הלכה אומר הקב"ה ודגלו עלי אהבה אמר רב אחא עם הארץ שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת ואיבת אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה, ע"כ.

פי' בית אב של הלכה שרש הלכה וטעמה. ומפני זה נראה כי הברכה על למוד התורה לעסוק בדברי תורה, ואין מברכין ללמוד תורה.

ועם שיש לפרש שלכך אנו מברכין לעסוק בדברי תורה, מפני שהברכה הזאת היא ברכת המצות שחייב לברך על כל מצות עשה, ואין מצות עשה רק בדבר שיש בו מעשה שהרי נקרא מצות עשה שחייב לעשות, ולכך יש לברך לעסוק דהיינו למוד תורה במעשה, וזה כאשר הוא מוציא הדבור זה נקרא עסק בתורה שהדבור נחשב מעשה, אבל למוד נקרא הבנת הדבר מה שלמד ואין הברכה רק על מעשה המצוה, ואם למד בעיון לבד אין לו לברך לעסוק בדברי תורה שזה נאמר על המעשה. אמנם נראה לומר כמו שאמרנו, כי לכך מברכין לעסוק בדברי תורה, כי ללמוד תורה לא שייך רק על מי שלמד תורה ומכין ההלכה לאמיתתה שבזה שייך למוד תורה, אבל מי שאינו מכין ההלכה על אמיתתה אין זה למוד, לכך מברכין לעסוק בדברי תורה, בין שהוא מכין ההלכה או שאינו מכין ההלכה, רק שיוכין ללמוד האמת אע"ג ששגג. הרי כי למוד התורה לעצמו נקל מאד ואין צריך לחוש לשום דבר.

שאלה למחשבה: כיצד יתכן שעצם העיסוק בתורה מהווה מצוות תלמוד תורה? איזה ערך יש לעיסוק בתורה שמגיע למסקנות מוטעות, עד כדי היפוך 'ואהבת' ל'איבת'?

הקושי שבלימוד תורה לאחרים

אמנם לשום דברי תורה לפני זולתו הוא קשה מב' פנים: **האחד** כי אם אינו מכיין ההלכה להאיר עיני זולתו בדבר אמת למה לה, כי תכלית מה שיכוין המניח דברי תורה לפני זולתו להחכים אותו בדברי אמת ויושר, ודרך האמת רחוק משימצא ומכל שכן בדורות האלו שאבדה חכמה מבני אדם, **השני** אף אם הוא מכיין ההלכה מי יודע אם יהיו לרצון אמרי פיו לזולתו, ואם לא יהיו לרצון עדיין לא הועיל דבר, ואין ספק כי כל פעולה אשר רחוק שיגיע הפועל אל תכלית כוונתו, אין ראוי שיפעל אותה פעולה שלא יהיה פעולתו לריק ולבטלה. והדבר הזה אשר אמרנו אף בדורות השלמים היה צריך לאדם זירוז יתירה שלא יהיה נכשל בזה, בפ' ד' דברכות (כ"ח ע"ב) בכניסתו לבית המדרש מתפלל יהי רצון שלא אכשל בדבר הלכה ולא אומר על טהור טמא וישמחו בי חברי ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם, ע"כ. הרי שאף בתלמיד חכם גדול לב האדם נוטה לשמוח כאשר ימצא בדברי זולתו חסרון, כי כל אדם בטבעו ששמח בשלימות אשר יש לו על זולתו ולכך מתפלל שלא ילך אחר טבעו וישמח כשחברו נכשל בדבר הלכה והוא אינו נכשל. ועם כי יש לפרש ההפך מה שאמר וישמחו חברי בי, תפלה שישמחו חבריו בו כאשר לא יכשל הוא בדבר הלכה, אין המאמר סובל זה, שעדיין לא אמר שיאמר דבר הלכה, רק שאמר בדרך שלילה שלא אכשל בדבר הלכה, ואולי לא יאמר דבר הלכה כלל כי לא כל אדם יאמר דבר הלכה בבית המדרש, והיה לו לומר יהי רצון שאומר על טהור טהור ועל טמא טמא וישמחו חברי בי, ופירוש רש"י ז"ל יוכיח. ואם הדבר הוא כך בשלמי המעלה מכל שכן בדור הבלתי שלם אשר כל דברי זולתו אינם לו לרצון, כי לא ילמוד זכות על האומר והרי הקושי מצד שני פנים.

הקב"ה - סיבה לקיום התורה

אמנם להנצל מזה כאשר יכוין מעשיו אל השי"ת אשר הוריש אל האדם התורה והחכמה גם עתה יתן לו תורתו וידריך אותו בנתיבות אמת כי מאתו תצא תורה. ובפרק אלו נדרים (דף פ"א ע"א):
אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת על מה אבדה הארץ וגו'
דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר
ויאמר ה' על עזבם תורתיו ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה אמר רב
שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ.

ודבר זה מן התימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון! אמנם ביאור זה כי הדבר שהוא סבה אל מציאות דבר אחר הוא ג"כ סבה אל קיום מציאותו. ואל יקשה לך כי הנגר הוא סבה לבנין הבית, ועם כל זה בהעדר הנגר ישאר הבית קיים. דבר זה אינו, כי אין הנגר סבה לבית רק שהוא מקרב העצים יחד, ודבר זה הנגר פועל לא עצם הבית והבית נעשה מן הנגר במקרה. אבל דבר שהוא סבה בעצם אל מציאות דבר אחר כל שכן שהוא סבה לקיום שלו שהרי היה סבה שיהיה נמצא וכן גם כן הוא סבה לקיום שלו ודבר זה מבואר במופת. ולפיכך אם היו מברכין על התורה תחלה לומר ברוך נותן תורה לישראל, והיה אהבה אל השי"ת במה שנתן תורה לישראל, כי זה ענין הברכה על התורה שהוא יתברך מבורך על זה ואוהב השי"ת בשביל הטוב שנתן לו התורה, ואז היה זה סבה ג"כ שתהיה התורה מתקיימת בישראל, שהיה

השי"ת נותן בלבם לשמור ולעשות ולקיים אף אם היו עוברים לפעמים מצוה אחת, היו חוזרים מיד לשמור ולעשות ולקיים, וזה היה מן השי"ת אשר הוא סבה לתורה והוא גם כן סבה שלא תתבטל. דומה לזה, כאשר הגיע נזק אל ענף היוצא מן האילן, אז העקר שממנו יצא חוזר וגודל גדולו מן השרש אשר היה סבה לגדול שלו שיצא, ובלא השורש אין קיום לאילן כלל, ולפיכך אילו היו מברכין בתורה תחלה, מה שהוא יתברך סבה לתורה ונתן להם התורה, והיו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, מצד הדבקות הזו היה השי"ת סבה גם כן שלא תתבטל התורה. אבל מפני שלא ברכו בתורה תחלה, שלא היו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, לא היה כאן סבה מקיימת את התורה בישראל, ובאו לידי זה שעברו על התורה ודבר זה גורם שאבדה הארץ:

שאלה למחשבה: המהר"ל ביאר כאן שהקב"ה הוא סיבה לתורה, ועל כך יש לשאול - הרי באותה מידה הקב"ה הוא סיבת קיום המציאות כולה, והוא מחיה אותה בכל רגע ורגע. מה מיוחד אם כן בתורה?

שלא ברכו בתורה תחילה

ואמרו דבר זה נשאל וכו', פירוש שג' מדרגות הם, המדרגה האחת היא מדרגת החכמה שיש לאדם בתחתונים מה שיכול האדם להשיג, המדרגה השניה היא מדרגת הנבואה שהיא על הנביאים, שהם בני אדם שהם בעוה"ז ובא להם רוח הקודש מעליונים, המדרגה הג' היא ההשגה שהיא בעליונים כי המלאכים הם עליונים. וזה שאמר דבר זה נשאל וכו', כי מה שהוא יתברך סבה לתורה הוא יותר עליון מן מדרגת חכמים נביאים ומלאכים, כי אלו כולם הם עלולים ומסובבים, ואינם מגיעים אל דבר שהוא מצד העלה דוקא, ומצד העלולים אין ידיעה לזה. כי אף אם היו נותנים הסבה שאבדה הארץ בשביל שחטאו לא היה זה סיבה לאבוד הארץ, כי אם חטאו היה השי"ת מקיים התורה בהם והיו חוזרים למוטב, רק הסבה היה שלא ברכו בתורה תחלה ובזה בא להם אבוד הארץ, ואלו היו דבקים בו יתברך במה שנתן תורה אז היה השם יתברך עמהם במה שנתן התורה להם. וכמו שהיה הוא יתברך הסבה למציאות התורה בהם היה גם כן סבה לקיום התורה בהם ולא אבדה הארץ. אבל עתה שלא היו מברכים בתורה תחלה ולא היו דבקים בו יתברך במה שנתן תורה לישראל, ג"כ לא היה השם יתברך עמהם לקיים התורה, וזה היה גורם שאבדה הארץ.

ואל יקשה לך למה לא היו מברכין בתורה תחלה, שאין פירוש הברכה הדבור בפה בלבד, דודאי הדבור בפה היו מברכים, אבל הכוונה על הברכה בעצמה היא האהבה הגמורה והדבקות אל השם יתברך, לאהוב השם יתברך במה שנתן תורה, וזהו ענין הברכה. ואין כל האהבות שוות, כי האהבה האמתית היא האהבה בכל לב ובכל נפש, וכדכתיב (דברים ו') ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, ולא היה להם האהבה הגמורה אל השם יתברך במה שנתן התורה לישראל, ובפרט על הטובה הגדולה שהיא התורה שהיא טובה על הכל, שיש לברך השי"ת ויתעלה שמו על זה בכל לבו וכפי הטובה העליונה לא היו מברכים בכל לבם.

זה שאמרו שם (נדרים פ"א ע"א) ג"כ מפני מה אין תלמידי חכמים מצוים שיוצאים מהם תלמידי

חכמים מפני שאין מברכין בתורה תחלה. כי אף אם היו מברכין בפה, מכל מקום דבר הזה שהוא נתינת התורה צריך לברך הש"י בכל לבו, ובזה יש לו האהבה הגמורה אל השי"ת. ואף אם הוא תלמיד חכם והוא צדיק גמור, רחוק הדבר הזה שיברך הש"י בכל לבו על נתינת התורה כפי הראוי. ועוד כי התלמיד חכם לבו דבק אל התורה כי חביבה התורה על לומדיה, ובשביל אהבתם לתורה דבר זה מסלק אהבת המקום בשעה זאת שבאים ללמוד, כי כאשר באים ללמוד תורה ואהבתם אל התורה, אין בלמוד שלהם האהבה אל השם יתברך במה שנתן תורה, כי אין האהבה לשנים, כי כל אהבה היא דבקות בנאהב ואם דבק בזה אינו דבק באחר, ולפיכך אהבת התורה שהיא חביבה עליהם, דבר זה מסלק שאין הברכה בכל לבו אל השי"ת במה שנתן התורה. וזה שאין מברכים בתורה תחלה, ולפיכך אין יוצאים מהם תלמידי חכמים, כי אלו היו אוהבים אותו במה שהתורה נמצא מאתו יתברך, היה השם יתברך גם כן סבה לתורה לצאת מהם תלמידי חכמים, ועתה שהם דבקים ורודפים אחר התורה עצמה בלבד, ואינם דבקים בו יתברך במה שהוא יתברך סבה לתורה, לא היה יוצא מאתם תלמיד חכם שיש בו תורה, שאין כאן הסבה המשפיע את התורה הוא התלמיד חכם. וזה שאמר הכתוב ולא שמעו בקולי נגד התורה עצמה, ולא הלכו בה שלא לקחו התורה עם סבתה, כי לקיחת התורה עם סבתה נקרא הליכה בתורה לגמרי. ומפני זה לא היו יודעים דבר זה לא חכמים ולא נביאים ולא המלאכים, כי דבר זה מגיע אל הסבה הראשונה בפרט ואין מגיע אל המסובב, וכל אלו הם עלולים ומסובבין ולכן פרשה הקב"ה בעצמו. וכן אם אין תלמיד חכם מברך בתורה תחלה, אין לוקח את התורה עם סבת התורה, ויש כאן הסרה והפסק, ואין יוצאין ממנו תלמידי חכמים, כמו מי שלקח אילן בלא שרש אשר ממנו האילן אז אין נמשך פרי ממנו, ולפיכך אם מברך בתורה תחלה יוצא מהם תלמיד חכם ועושה פרי. ומפני כך כאשר האדם מכוין בתורה להש"י אשר נתן התורה, גם כן הש"י מציל אותו מן השגיאה ויאיר עיניו בתורתו:

מזמור 'השמים מספרים'

וכאשר ראה דוד לפניו שני דברים אלו אשר זכרנו, האחד שהיה ירא פן ישל בדברי תורה, והשני שלא יהיו דבריו לרצון לזולתו, נגד זה סדר דבריו במזמור השמים מספרים כבוד אל וגו' (תהלים י"ט). הקדים תחלה לספר מעלת התורה שאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש פקודי ה' וגו' עד גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב, ולפי מעלת הדבר צריך שיהיה נזהר שלא ישל בו. וזכר ששה דברים ובכל אחד זכר השם לומר כי התורה מצורפת אל השם יתברך שנקראת תורת ה' עדות ה' וכן כולם, לומר כי על ידי התורה קונה האדם דבקות בו יתברך. ומפני שבא לומר שהדבקות הזה הוא דבקות גמור לא דבקות בצד מה, כמו מי שהוא בעל מדות ע"י המדות קונה דבקות בו יתברך ואינו קונה רק הדבקות בצד מה כפי המדה אשר דבק בה, אבל ע"י התורה דבק בו יתברך לגמרי בכל צד. ומפני שהצדדין המחולקים הם ששה והם ימין ושמאל פנים ואחור מעלה ומטה, וכנגד זה זכר ששה שמות שהוא דבק בו יתברך בכל צד ואינו נוטה מן הש"י לא לימין ולא לשמאל לא לשום צד. והתחיל לומר תורת ה' תמימה משיבת נפש כי כאשר התורה תמימה ע"י זה האדם ג"כ תמים, וכאשר הוא תמים האדם הוא עם הש"י לגמרי וכדכתיב תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים י"ח) ופירשו ז"ל במס' נדרים (דף ל"ב ע"ב) כל המתמים עצמו הוא עם הש"י. ולכך אמרו חז"ל (ע' חולין צ"א) צורת תם חקוקה

בכסא הכבוד כי יעקב נאמר עליו ויעקב איש תם (בראשית כ"ה), ולכך אמר משיבת נפש כלומר שהיא משיבת נפש להחיותו. כי התמים הוא עם השם יתברך כמו שאמרנו, וכתוב (דברים ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום כי מצד הדבקות בו יתברך אתם חיים ולכך כתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש. ואחר כך אמר עדות ה' נאמנה מחכימת פתי. פי' כי מה נחשב האדם שאין בו רק שכל האנושי, אבל עדות ה' נאמנה מחכימת פתי שעל ידי התורה נעשה חכם, כי התורה מעידה על הנמצאים לברר כל דבר והיא נאמנה מחכימת הפתי עד שנחשב שכלי ביותר. ואח"כ אמר שעוד מביאה התורה את האדם אל המדרגה שהיא משמחת לב, פירוש שנחשב האדם שהוא מציאות שלם על ידי התורה, ולכך היא משמחת לב האדם, שכאשר האדם הוא בשלימות הוא בשמחה והפך זה כאשר הוא בחסרון הוא באבילות, ולכך כאשר קרה לו המיתה מן שאר בשרו הוא באבילות. ועוד אמר מצות ה' ברה מאירת עינים ר"ל כי התורה מלמדת לאדם את המעשה אשר יעשה ולא נחשב שהולך בחושך, ולפני זה אמר מחכימת פתי על החכמה המחכמת אותו, וכאן אמר מצות ה' ברה מאירת עינים שלא ילך במעשיו בחושך רק יעשה המצוה, עד שהאדם הוא שלם לגמרי בין בשכלו ובין במעשיו, ואח"כ יראת ה' טהורה עומדת לעד פי' שעל ידי התורה יקנה הנצחיות, ודבר זה רמזו בפרק במה מדליקין (שבת ל"א ע"א) על פסוק יראת ה' היא אוצרו כי על ידי היראה יקנה הקיום הנצחי ויתבאר זה בפרקים הבאים בעזרת ה' יתברך. ואמר משפטי ה' אמת צדקו יחדיו דבר זה עוד יותר על הכל שעל ידי התורה מתדמה אל השם יתברך במה שאפשר להתדמות אל בוראו, כי חותמו של הקב"ה אמת ומשפטי התורה ודרכיה אמת, ואומר צדקו יחדיו כי כל הדברים יש בהם אמת בצד מה ומשפטי ה' אמת צדקו יחדיו כלומר שכולם שוים באמיתות, וזה מורה שהם אמת לגמרי לכך כולם שוים באמיתות שאל"כ לא היו כולם שוים באמיתות רק זה יותר מזה אבל מפני שהם אמת לגמרי לכך כלם שוים באמיתות. ואמר הנחמדים מזהב ומפז רב פי' כי המצוה יש בו שני דברים, האחד שהמצוה טוב לאדם הגופני שדבר זה מבואר לכל שכל המצות שהם בתורה הם להשלים תקון האדם עד שהאדם הוא בטוב, והשני שהשכל ג"כ מחייב המצות מצד סוד שכלי, ועל זה אמר כי מה שהמצוה יש בה סוד שכלי אלהי הם נחמדים מזהב ומפז רב, שהם נחמדים לראיית העין לבד ומצות התורה הם יותר נחמדים לראיית השכל, שכמו שיפול לשון ראייה על העין כך יפול ראייה על השכל כי לשון ראה משמש כאחד לשניהם כמו שאמר רואה אני דברי פלוני לפיכך אמר כי השכל האלהי בתורה יותר נחמד לראיית השכל מזהב ומפז שהוא נחמד לראיית העין, ועל טוב הגופני שהתורה מעמיד הכל בטוב כי התורה תקרא טוב על זה אמר ומתוקים מדבש ונופת צופים שזה עריבות גופני. ומה שכפל הדבר אצל כל אחד ואחד לומר מזהב ומפז ומתוקים מדבש ונופת צופים, שאם אמר הנחמדים מפז אפשר לומר שאינם נחמדים רק יותר מפז ועתה שכתוב הנחמדים מזהב ומפז יש ללמוד, כמו שאין פירוש מזהב ולא יותר שהרי גם כן נחמד מפז, כן פירוש מפז לא שהוא נחמד מפז בלבד רק שהוא נחמד יותר על כל וכך פירוש ומתוקים מדבש ונופת צופים. ועל זה אמר גם עבדך נזהר בהם לפי מדרגתם ומעלתם ראוי שיהיה נזהר בהם ובשמרם עקב רב לעולם הבא. ואח"כ אמר שגיאות מי יבין וגו' כלומר כי לפי מדרגת ומעלת הדבר צריך שיהיה האדם נזהר שלא יחטא, ולכך אמר שגיאות מי יבין נגד אם יטעה בדברי תורה שאי אפשר לגודל עומק שלהם שיבין כל הדברים על אמיתתם ולכך אמר מי יבין, ואח"כ אמר מנסתרות נקני על שגגת מעשה שלא ידע מן העבירה, ואח"כ אמר יהיו לרצון אמרי פי כדי שיהיה לו זכות שישפיע תורה לאחרים ועל זה אמר יהיו לרצון אמרי פי שיהיו מקבלים

את דבריו.

ובמדרש (שומר טוב וילקוט שם) יהיו לרצון אמרי פי שיעשו לדורות ויחקקו לדורות ואל יהיו קורין במ כקורין בספר המירוס פי' ספרי המינים, כמו ספרי המירוס אינם מטמאים דמסכת ידים (פרק רביעי) רק יהיו קורין בהם ונטלים עליהם שכר כנגעים ואהלות, אמר רבי ירמיה בשם רבי יוחנן אגורה באהליך עולמים וכי ס"ד שדוד מבקש דירה בשני עולמים אלא יהיו קורין ומזכירין אותי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כאלו אני קיים. ולכך אמר יהיו לרצון אמרי פי אל הבריות, והגיון לבי לפניך רוצה לומר כי כל לבבות דורש הש"י וידעת שכוונתי לשם ה' ולכך ידריך אותי בדרך אמת. ה' צורי וגואלי כלומר כי אחר שאתה יצרתני אין אתה מואס ביצורך, ואם אחר שיצרתני מעשי גרמו להרחיק אותי הרי אתה גואלי מכל דבר אף כי רוחקתי עד שאני לרצון:

ובכן התפלה אל מי שאינו מואס בשפלים ואינו מרחיק לשהיו רחוקים, שיהיו לרצון אמרי פי לפני כל יורני דרך אמת ויסעדני בימין צדקו נצח אמן. ושם החבור הזה נקרא תפארת ישראל כי הוא חבור על התורה שהיא תפארת ישראל כדכתיב (דברים ד') ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו' ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. וכבר בארנו בהקדמה של חבור גבורת ה' שבשביל כך אמרו במסכת ברכות בפרק הרואה (נ"ח ע"א) והתפארת זו מתן תורה:

דואר אלקטרוני: beitel@yeshiva.org.il

לשעורים נוספים באתר www.yeshiva.org.il